

ДИНАМІКА СТАНОВЛЕННЯ МОТИВАЦІЇ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Розглянуто проблему становлення мотивації учбової діяльності студентів, виокремлено різні рівні її сформованості залежно від учбової активності суб'єкта, наявності внутрішньої/зовнішньої мотивації. Визначено зміст навчальної мотивації та структуру її параметрів. Проаналізовано особливості становлення навчальної мотивації в студентському віці. Досліджено особливості структури та розвитку мотиваційної сфери особистості студента, встановлено характеристики окремих провідних мотивів навчання.

Ключові слова: *мотив, мотивація, учбова діяльність, особистість, учіння, активність, рівень мотивації, чинник.*

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України в міжнародний науково-освітній простір вивчення і викладання іноземних мов є однією з основних засад розширення мобільності студентів. Володіння іноземною мовою значно розширює можливості застосування знань, умінь та навичок у професійній діяльності, сприяє збагаченню новітнім досвідом роботи. Водночас успішне оволодіння іноземною мовою може бути не стільки пов'язане з працездатністю студента чи його інтелектуальними можливостями, скільки залежати від його мотивації учбової діяльності. Саме учіння формує здатність до самоосвіти, без якої неможлива якісна учбово-професійна діяльність. З введенням кредитно-модульної системи половину або третину навчального матеріалу студент повинен опрацьовувати самостійно. Це можливо, якщо сформована учбова мотивація, усвідомлюється та відчувається потреба в знаннях. Тому перед викладачем постає питання формування і розвитку позитивної мотивації учбової діяльності. Завдання повинні бути не лише зрозумілими, але й внутрішньо прийнятними, знаходити емоційний відгук, ставати особистісно значущими.

Стан дослідження. Результати досліджень свідчать, що неможливо досягти ефективності навчання тільки шляхом удосконалення методики навчального процесу, не звертаючи уваги на мотиви навчальної діяльності. Це доводить аналіз мотивів людини як джерел її активності у працях Б. Г. Ананьєва, В. Г. Асеева, Л. І. Божович, А. Н. Леонтьєва, А. К. Маркової, А. Маслоу, Х. Хекхаузена. Вченими досліджено особливості структури та розвитку мотиваційної сфери особистості учня, встановлено характеристики окремих провідних мотивів учіння: пізнавальної потреби – в Є. П. Ільїної, соціальних і пізна-

вальних мотивів – у А. К. Маркової, мотивів досягнення і уникнення невдач – у Х. Хекхаузена, комунікативного мотиву і мотиву творчої самореалізації – в Н. Ц. Бадмаєва. Простежено також проблему формування навчальної мотивації у творах В. Г. Асєєва, А. К. Маркової.

Зважаючи на те, що у дослідженнях науковці вивчали різні аспекти та параметри навчальної мотивації, проте доцільним є аналіз основних підходів до визначення змісту зазначеного поняття, основних чинників становлення та необхідних умов формування навчальної мотивації в осіб різного віку.

Метою статті є виокремлення структурних параметрів і закономірностей становлення навчальної мотивації в студентському віці.

Виклад основних положень. Учбова діяльність студентів спонукається цілою системою різноманітних мотивів, які пов'язані або зі змістом самої учбової діяльності, або із широкими соціальними мотивами. До першої категорії належать мотиви, зумовлені пізнавальними інтересами молоді, їх потребою в інтелектуальній активності й оволодінні новими вміннями, навичками і знаннями. До другої категорії входять мотиви, які пов'язані з потребою у спілкуванні з іншими людьми, в їх оцінці і схваленні, з бажанням зайняти певне місце в системі доступних суспільних стосунків.

Розвиток позитивної мотивації у студентів є однією з умов сприятливого особистісного розвитку й ефективної професійної підготовки студента. Мотивація учбової діяльності визначається як система природних, соціальних і особистісних чинників, що спонукають до відвідування навчального закладу, виконання вимог викладачів, включення у процес навчання, до зусиль, необхідних для подолання труднощів, реалізації в процесі навчання власної схильності, розвитку здібностей, навчальної взаємодії тощо [5, с. 66]. Це окремих тип мотивації, котрий залучений до учбової діяльності як специфічний вид людської діяльності, у якій засвоюється соціальний досвід. Як і інші, мотивація до учбової діяльності залежить від низки специфічних для навчання умов. Зокрема, вважаємо, до таких умов слід віднести особливості системи освіти та закладу освіти; організацію освітнього процесу; суб'єктивні особливості студента; суб'єктивні особливості педагога і перш за все системи його ставлень до студента та діяльності, яку він здійснює; специфіку навчального предмета.

Мотивами особистості можуть бути предмети зовнішнього світу, уявлення, ідеї, почуття і переживання – те, в чому знаходить втілення потреба [1]. Варто зазначити, що поняття «мотив» вужче, ніж «мотивація», яке є складним механізмом співвіднесення особистістю зовнішніх і внутрішніх чинників поведінки, котра визначає виникнен-

ня, спрямування та способи здійснення конкретних форм діяльності [2]. Теоретичною основою вивчення мотивації професійної діяльності є концепція про внутрішню й зовнішню мотивацію [7]. За внутрішнього типу мотивації діяльність значуща для суб'єкта сама по собі. Зовнішній тип мотивації діагностують, якщо в основі мотивації професійної діяльності лежить прагнення до задоволення інших потреб, які не зв'язані із нею (мотиви соціального престижу, зарплати тощо). Зовнішні мотиви диференціюють як позитивні й негативні.

Згідно з концепцією М. Рогова [12], можна виокремити два блоки мотивів: безпосередні та опосередковані. Безпосередні містяться у процесі діяльності і відповідають їй соціально значущим цілям і цінностям. Опосередковані зумовлені цінностями і цілями, які перебувають поза самою діяльністю, але хоча б частково у ній задовольняються [1, с. 91]. До безпосередніх мотивів відносять пізнавальні (прагнення до творчої дослідницької діяльності, процес вирішення пізнавальних задач, самоосвіту, орієнтацію на зростання, прагнення розширити світогляд і ерудицію, підвищити свій культурний рівень). У структурі опосередкованих мотивів слід вирізнити: соціальну (усвідомлення необхідності вищої освіти; престиж вищої освіти; бажання стати повноцінним членом суспільства; відповідальність; соціальну ідентифікацію; становище у групі; схвалення з боку викладачів) та мотиви досягнення (краще підготуватись до професійної діяльності й отримати високооплачувану роботу).

Основними мотивами вступу до ВНЗ, на думку І. Я. Ільїної [8, с. 393], є бажання перебувати серед студентської молоді, суспільне значення професії і спектр її використання, відповідність професії інтересам і схильностям та її творчі можливості. Жінки частіше визнають суспільне значення професії, нагоду працювати у великих містах і наукових центрах, бажання брати участь у студентській художній самодіяльності, можливість отримання матеріальних прибутків. Для чоловіків більше значення має відповідність обраної професії їх інтересам і здібностям.

Упродовж навчання у ВНЗ змінюються домінуючі мотиви. На першому курсі провідний мотив «професійний», на другому – «особистого престижу», на третьому і четвертому – обидва, на п'ятому додається «прагматичний». На успішність навчання найбільше впливають «професійні» і «пізнавальні» мотиви, «прагматичні» переважно притаманні слабо успішним студентам.

Трактуючи мотивації учбової діяльності, вчені окреслюють її структурні параметри, які, перебуваючи в різних класифікаційних структурах, охоплюють широкий спектр можливих спонук діяльності

студента. Водночас відсутність досліджень мотивації вивчення студентами англійської мови зумовлює необхідність виокремлення відповідних параметрів вказаного об'єкта. Зокрема, доцільно визначити мотивацію вивчення англійської мови як сукупність різних у часі їх виникнення зовнішніх чи внутрішніх спонук, що зумовлюють активність суб'єкта у вивченні іноземної.

Схожим чином, на наш погляд, можливим є звуження існуючих на даний час класифікацій параметрів учбової мотивації до мотивації вивчення англійської мови, а саме: в структурі вищезгаданої мотивації можна виокремити зовнішні та внутрішні мотиви вивчення іноземної, безпосередні мотиви (пізнавальні – прагнення до творчої дослідницької діяльності в процесі вивчення англійської мови, самоосвіта, орієнтація на зростання, намагання розширити світогляд та ерудицію, підвищити культурний рівень унаслідок вказаної діяльності), опосередковані мотиви (соціальні – усвідомлення необхідності вивчення англійської мови, престиж її знання, бажання стати більш затребуваним у суспільстві завдяки наявності відповідних знань з англійської, соціальна ідентифікація, схвалення з боку викладачів; та мотиви досягнення – краще підготуватись до професійної діяльності й отримати високооплачувану посаду внаслідок володіння іноземною) та інші.

Рівень мотивації вивчення англійської мови розглядається як міра впливу сукупності зовнішніх або внутрішніх спонук, котрі зумовлюють активність суб'єкта. Виокремлення рівня такого впливу, гадаємо, можливе шляхом оцінки ступеня вищезгаданої активності. Зокрема, рівень мотивації вивчення іноземної може бути відображений у кількісних показниках мотивів учбової діяльності, у здійсненні вибору професії, яка передбачає різний рівень вивчення англійської мови, та в обсязі засвоєння студентами вказаної дисципліни (рівня їх успішності та знань із цього предмета). Запропонований нами шлях виокремлення рівнів мотивації вивчення англійської мови, вважаємо, узгоджується з підходами до виділення п'яти рівнів сформованої учбової мотивації (Л. Дзюбка та Л. Гриценюк) [6, с. 39] та рівнів мотивації людини (К. Рігбі) [14].

Навчальні програми ВНЗ України передбачають різний обсяг підготовки студентів з англійської мови залежно від обраної ними спеціальності. Зокрема, для студентів факультетів іноземних (англійської) мов, перекладачів запропоновано значно більший, ніж для інших спеціальностей, обсяг відповідної підготовки. Студенти, що здобувають професію, яка не пов'язана з необхідністю володіння англійською мовою, вивчають цей предмет у значно меншому, ніж англійські філологи, обсязі. На проміжному між згаданими групами осіб рівні вивчають

англійську мову студенти, для яких вона є дисципліною спеціалізації. Здійснюючи свій вибір, студенти переважно керуються усвідомленням необхідності вивчення англійської мови, престижем знання її, бажанням стати більш затребуваними в суспільстві завдяки наявності певних знань із іноземної чи внаслідок вимог батьків. Проте, на наш погляд, вибір молодими людьми спеціальності «Англійська мова» може свідчити про вищий рівень мотивації її вивчення, ніж вибір професії, для якої англійська є нефаховим предметом. Відповідно, середній рівень такої мотивації притаманний студентам, які обрали спеціальність, що, своєю чергою, передбачає вивчення англійської як дисципліни спеціалізації.

Висновки. Отже, мотив визначається як внутрішнє спонукання особистості до діяльності, пов'язане із задоволенням певної потреби. Навчальна діяльність студентів спонукається системою різноманітних мотивів, які зумовлені або змістом самого навчання, або широкими соціальними можливостями. Мотивація складається з цілої сукупності спонук, які постійно змінюються і характеризують певного рівня поведінкову активність. Вивчаючи мотивацію учбової діяльності, вчені виокремлюють різні її рівні сформованості залежно від навчальної активності суб'єкта, наявності внутрішньої/зовнішньої мотивації. Окрім того, об'єктом дослідження часто є безпосередні мотиви (пізнавальні – прагнення до творчої дослідницької діяльності, процес вирішення пізнавальних задач, самоосвіта, орієнтація на зростання, бажання розширити світогляд і ерудицію, підвищити культурний рівень), опосередковані мотиви (соціальні – усвідомлення необхідності освіти, її престиж, намагання стати повноцінним членом суспільства, відповідальність, соціальна ідентифікація, становище у групі, схвалення з боку викладачів; та мотиви досягнення – досконаліша підготовка до професійної діяльності з метою здобути високооплачувану професію), мотиви «отримання знань», «отримання диплому», «уникнення неприємностей».

Перспектива дослідження. Варто зазначити, що становлення мотивації є не просто зростання позитивного чи посилення негативного ставлення до навчання. Змістово-динамічні характеристики цієї сфери пов'язані з ускладненням наявної структури та спонук, які вона охоплює, появою нових, більш зрілих, іноді суперечливих відношень між ними. Розвиток позитивної мотивації у студентів є однією з умов сприятливого особистісного розвитку і ефективної професійної підготовки індивіда. Тому мотивація до навчання визначається як окремий вид і включена до навчальної діяльності. Як і інші види, мотивація до навчання залежить від низки специфічних для навчальної діяльності умов. Зокрема, до них можна віднести особливості системи

освіти та закладу освіти; організацію освітнього процесу; суб'єктивні особливості педагога і, найперше, системи його ставлень до студента та виконуваної діяльності; специфіку навчального предмета. Водночас слід зазначити, що, незважаючи на доволі широкий спектр досліджень мотивації учбової діяльності студентської молоді в наш час, невивченими залишаються чинники становлення та динаміки мотивації вивчення студентами окремих навчальних предметів, зокрема англійської мови.

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев // Избр. психол. труды: в 2-х т. – Т. 1. – М.: Педагогика, 1980. – С. 16–178.
2. Асеев В. Г. Возрастная психология / В. Г. Асеев. – Иркутск: Наука, 1989. – 193 с.
3. Бадмаева Н. Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей: монография / Н. Ц. Бадмаева. – Улан-Удэ, 2004. – 186 с.
4. Божович Л. И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка / Л. И. Божович // Изучение мотивации детей и подростков. – М.: Педагогика, 1972. – С. 7–44.
5. Джидарьян И. А. О месте потребностей, эмоций и чувств в мотивации личности / И. А. Джидарьян // Теоретические проблемы психологии личности. – М., 1974. – С. 148–149.
6. Дзюбко Л. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема / Л. Дзюбко, Л. Гриценюк // Психолінгвістика: зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний ун-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2009. – С. 33–43.
7. Дюжева О. А. Педагогические условия формирования учебной мотивации школьников: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики образования» / О. А. Дюжева. – Кострома, 2010. – 24 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ksu.edu.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=802&Itemid=622.
8. Ильина И. А. Мотивация достижения и индивидуальный стиль деятельности старшеклассников / И. А. Ильина // Ананьевские чтения-2004: материалы научно-практической конференции «Ананьевские чтения-2004» / под ред. Л. А. Цветковой, Г. М. Яковлева. – СПб.: СПбГУ, 2004. – С. 393–394.
9. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М., 1975. – 304 с.
10. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
11. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
12. Рогов М. Мотивация учебной и коммерческой деятельности студентов / М. Рогов // Высшее образование в России. – 1998. – № 4. – С. 89–95.
13. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность: в 2 т. / Х. Хекхаузен; пер. с нем. – Т. 1. – М.: Педагогика, 1986. – 408 с.

14. Rigby C.S. Beyond the intrinsic-extrinsic dichotomy: Self-determination in motivation and learning / C. S. Rigby, E. L. Deci, B. C. Patrick, R. M. Ryan // Motivation and emotion. – 1992. – Vol. 16. – P. 165–185.

Кузьо Л. И. Динамика становления мотивации учебной деятельности студенческой молодежи

Рассмотрено проблему становления мотивации учебной деятельности студентов, выделено различные уровни ее сформированности зависимо от учебной активности субъекта, наличия внутренней / внешней мотивации. Определено содержание учебной мотивации и структуру ее параметров. Проанализированы особенности становления учебной мотивации в студенческом возрасте. Исследованы особенности структуры и развития мотивационной сферы личности студента, установлены характеристики отдельных ведущих мотивов учения.

Ключевые слова: мотив, мотивация, учебная деятельность, личность, учение, активность, уровень мотивации, фактор.

Kuzo L. I. The dynamics of the formation of student's learning activity motivation

The article deals with the problem of student's motivation of learning activity. Various levels of its formation depending on the educational activity of the subject, the presence of internal/external motivation are set off by the authors. The content of learning motivation and the structure of its parameters are determined. The features of formation of learning motivation in students' age are analyzed. Peculiarities of the structure and the development of student's personality motivational sphere are examined, the characteristics of individual leading learning motifs are determined. Motivation to study is defined as a separate type of motivation, which is included in training activity. A number of parameters of learning motivation study are highlighted; its internal and external characteristics are highlighted. The parameters of the English learning motivation in groups of students with different levels of foreign language study are researched. The level of the English learning motivation is defined and the emphasis of the level of its influence by evaluating the degree of students' activity in studying this subject is suggested. The article deals with the immediate motives (cognitive – desire for creative research, the process of solving cognitive tasks, self education, focusing on growth, the desire to expand horizons and erudition, to raise the cultural level), the implied motives (social – awareness of the need for education, the prestige of education, a desire to become a full member of the society, responsibility, social identification, position in the group, approval from the teachers; and the motives of achievement – to be better prepared for professional activity and to get a well-paid job). Activity motives are classified as follows: broad social motivations; educational motives; personal; the motives to avoid failures. The classification of motivational orientations is outlined: focusing on the process, on the outcome, on the teacher's assessment, orientation to avoid failures.

Key words: motive, motivation, learning activity, personality, study, activity, level of motivation, factor.

Стаття надійшла 21 квітня 2016 р.